

Verslag panelonderzoek 'ophokuren'

Inleiding

Het Landelijk Aktie Komitee Scholieren (LAKS) en huiswerksite Scholieren.com hebben in het najaar van 2010 samen een enquête gehouden onder duizenden scholieren over 'ophokuren': een verplicht lesuur zonder les of begeleiding. De centrale vraag is: hoeveel uren laten scholen hun leerlingen 'opgehokt' op school? Het doel van dit panelonderzoek is om te kijken hoe de situatie er na de forse scholierenkritieken op ophokuren en de urennorm in 2007 en 2008 nu, ruim drie jaar later, voor staat.

Ophokuren?!

Dat zijn verplichte lesuren
zonder les of actieve
begeleiding.

Methode

De door LAKS en Scholieren.com opgestelde vragenlijst was door alle scholieren te beantwoorden gedurende circa twee weken op de website panels.laks.nl. Een oproep op Scholieren.com en een mail van het LAKS aan scholieren zorgden voor 2778 respondenten. De vragenlijst is bijgevoegd. Ook zijn er een aantal gesprekken gehouden met schoolleiders.

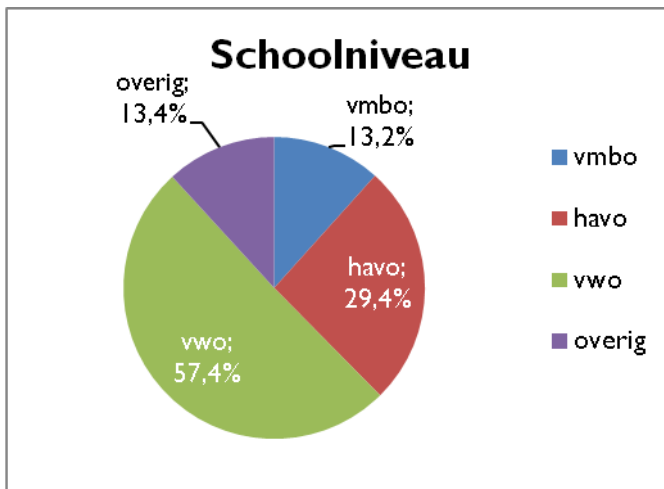
De meningen en analyses zijn van het LAKS, Scholieren.com ondersteunde het LAKS bij het onderzoek en vindt het belangrijk dat de stem van scholieren in het onderwijsdebat gehoord wordt.

Berekening resultaten

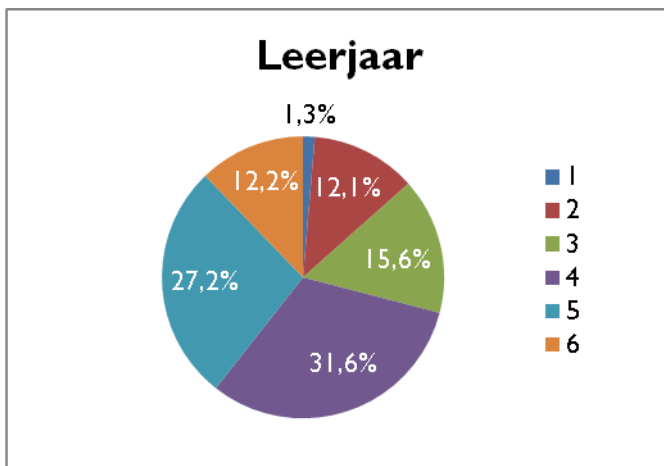
Er hebben in totaal 2.778 scholieren (een deel van) de vragenlijst ingevuld. Voor het analyseren van de resultaten zijn deze gefilterd: Als antwoorden ongeloofwaardig waren, zijn deze eruit gehaald. Ook respondenten die niet de gehele vragenlijst invulden, zijn eruit gehaald. Alleen de reacties van scholieren uit Nederland werden meegenomen. De resultaten zijn gewogen op vmbo-, havo-, vwo-niveau.

In dit verslag staan alle resultaten in overzichtelijke grafieken, voorzien van uitleg en duiding. Er is ook een 'factsheet' gepubliceerd waarin alleen de belangrijkste grafieken staan.

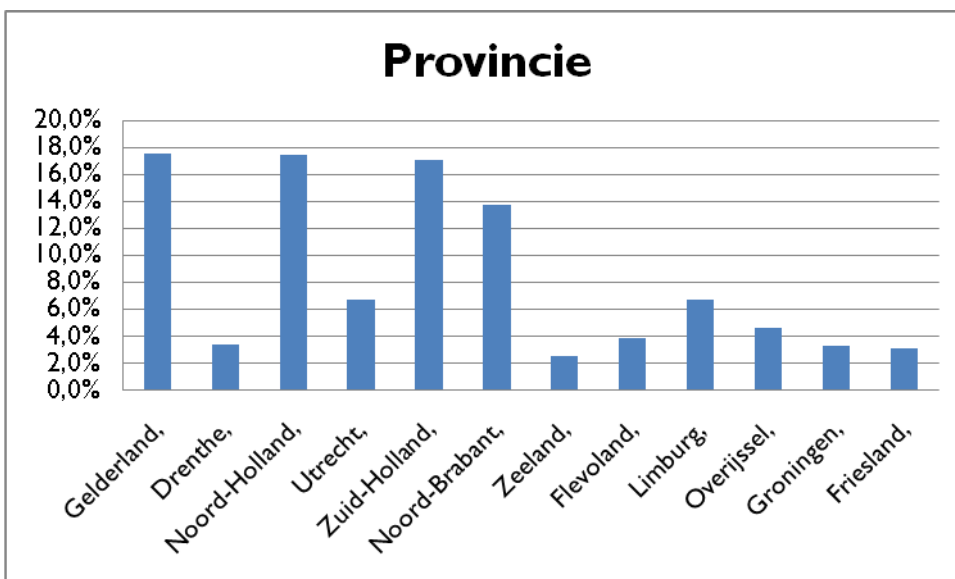
Achtergrondkenmerken

Figuur 1: Schoolniveau
N = 2449

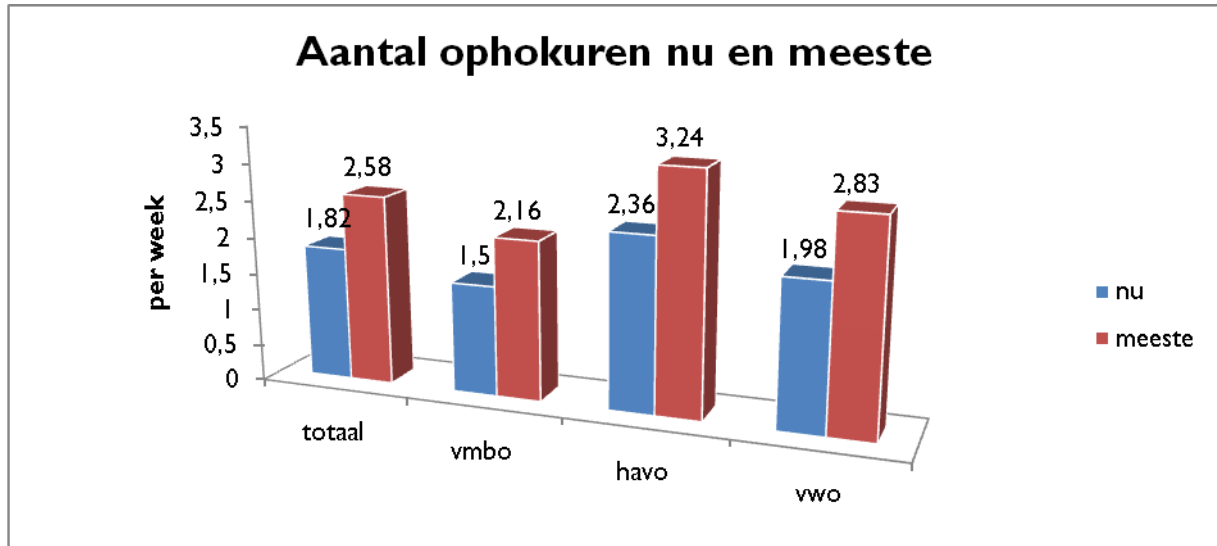
Figuur 2: leerjaar
N = 2623

Figuur 3: provincie
N = 2628

Aantal ophokuren

In dit verslag wordt er verschil gemaakt tussen het aantal ophokuren dat de respondent nu heeft ('nu') en het aantal ophokuren dat de respondent had toen hij de meeste ophokuren had ('meeste'). Dit is in de vragenlijst dus ook apart bevraagd. In de onderstaande gegevens zijn de respondenten die als antwoord op één van beide vragen méér dan tien ophokuren hadden ingevuld, omwille van de betrouwbaarheid van het onderzoek, verwijderd.

Figuur 4: De resultaten van het aantal ophokuren dat de respondent 'nu' heeft, en het aantal dat de respondent had toen hij de 'meeste' ophokuren per week had. Het totaal is een gewogen gemiddelde.

Een grote afname van het aantal ophokuren tussen 'meeste' en 'nu' wil niet zeggen dat het aantal ophokuren in drie jaar tijd ook daadwerkelijk gedaald is. Het kan ook zijn dat de respondent een jaar geleden veel meer ophokuren had, omdat het aantal ophokuren per leerjaar soms ook fors verschilt. Hier moeten dus niet teveel conclusies aan verbonden worden.

Ophokuren vs. urennorm

Het aantal ophokuren is ook afgezet tegen de urennorm. Hierbij is – voor het gemak – uitgegaan voor de huidige, nieuwe urennorm die geldt voor de onderbouw. Deze is 1000 klokuren per jaar. Tabel op volgende pagina.

<i>Figuur 5</i>	Per week	Per jaar	% van urennorm
Les klokuur TOTAAL	25	1000	100%
Ophok lesuur (50 min)	1,82	72,8	7,3%
ophok klokuur	1,52	60,7	6,1%
Les klokuur HAVO	25	1000	100%
Ophok lesuur (50 min)	2,36	94,4	9,4%
ophok klokuur	1,97	78,7	7,9%
Les klokuur VWO	25	1000	100%
Ophok lesuur (50 min)	1,98	79,2	7,9%
ophok klokuur	1,65	66,0	6,6%
Les klokuur VMBO	25	1000	100%
Ophok lesuur (50 min)	1,5	60	6,0%
ophok klokuur	1,25	50,0	5,0%

Figuur 5: van boven naar beneden totaal, havo, vwo en vmbo.

Omdat een gemiddeld lesuur 50 minuten duurt en de respondenten waarschijnlijk hun ophokuren in lesuren, in plaats van klokuren hebben aangegeven, zijn deze resultaten omgerekend. Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen het ‘ophok lesuur’ van 50 minuten, zoals gegeven door de respondent, en het ‘ophok klokuur’, waarbij het lesuur omgerekend is naar een klokuur. In de tabel is er van een schooljaar

met 40 lesweken uitgegaan. Dit is wat de overheid scholen adviseert. In praktijk wordt een verschillend aantal weken voor toets- en projectweken gebruikt. Dat is hier niet in opgenomen.

De tabel van figuur 7 maakt duidelijk dat 6,1% van de urennorm een ophokuur is, dat komt neer op ruim 60 ophokuren per jaar per leerling. Op het havo is dit veel meer, daar zijn bijna 80 klokuren – bijna 8% van de totale urennorm – ophokuren. Dit in tegenstelling tot het vmbo waar ‘slechts’ één op de 20 lesuren een ophokuur is. Het vwo zit hier tussenin met 6,6% (66 ophok klokuren).

Reactie van het LAKS op het aantal ophokuren

Wat zeggen deze resultaten?

Scholen geven op dit moment volgens het LAKS nog veel teveel ophokuren; scholieren krijgen niet de lessen waar ze recht op hebben en die broodnodig zijn om de kwaliteit van ons onderwijs te verbeteren. Alhoewel het door de respondenten gegeven aantal ophokuren natuurlijk slechts een indicatie is, is het toch stuitend om te zien dat het gemiddelde van alle betrouwbare resultaten op zestig per jaar uitkomt. Hier zaten nog veel uitschieters naar boven en onder bij; de situatie blijkt erg te verschillen per school. Idealiter zou het aantal ophokuren de afgelopen jaren al tot 0 gereduceerd zijn.

Scholen maken nog teveel gebruik van de ruimte die ze krijgen om de lessen in te vullen en de overheid hanteert nog steeds een onrealistische urennorm. Uit het laatste rapport van de Inspectie van het Onderwijs (“Onderwijstijd in het VO in 2009” – gepubliceerd maart 2010) blijkt dat veel meer scholen zich aan de urennorm houden. Het is echter onbegrijpelijk dat hierbij niet wordt ingegaan op de kwaliteit van de lessen. Ook blijkt dat veel scholen hun verplichte ‘horizontale verantwoording’ – het bespreken van de lesinhoud met ouders en leerlingen – bijna nooit invullen. Met leerlingen is dit het minste.

Oorzaak?

Scholen geven zelf aan dat er een gebrek is aan verkregen middelen van de overheid en Nederland geeft inderdaad niet veel uit aan haar onderwijs. Daarnaast is het lerarentekort erg groot en zijn er voor sommige vakken (tijdelijk) geen goede docenten te vinden.

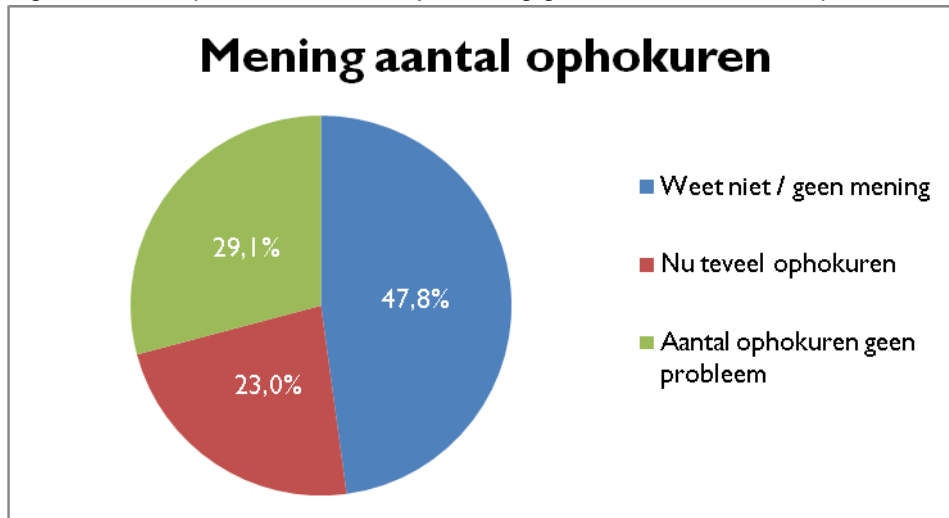
Dus?

Het LAKS wil dat er niet alleen gefocust wordt op de concrete ‘output’ van scholen, dus het gegeven aantal uren en de slagingspercentages, maar dat er veel meer gekeken wordt naar de kwaliteit van de les en docent. Het draait er immers niet om dat een scholier 1000 uur op school zit, maar dat hij goed onderwijs krijgt.

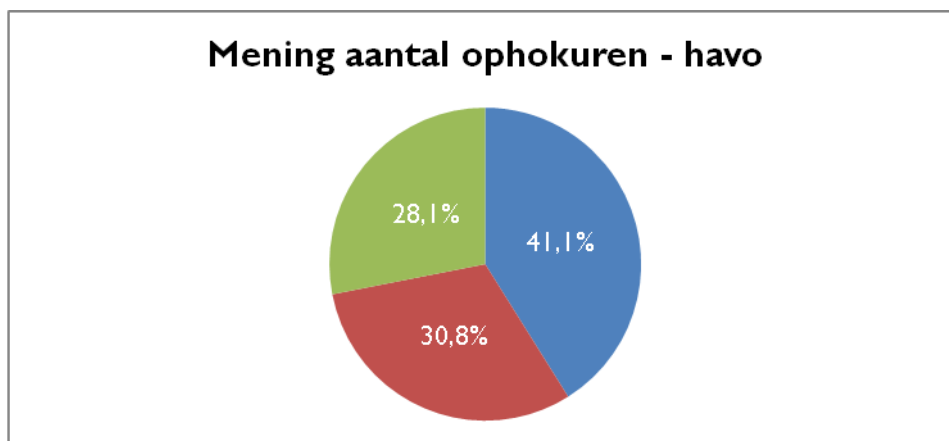
Scholen die ophokuren geven moeten daar per direct mee stoppen en zich inzetten hier kwalitatieve lessen tegenover proberen te zetten. Ondertussen moet er onderzocht worden hoeveel scholen de urennorm niet halen met kwalitatieve lessen of andere invulling. Als dit een groot en gedeeld probleem blijkt te zijn, moet mogelijk de urennorm heroverwogen worden of juist op een andere manier deze problematiek opgelost worden. Het kan in ieder geval niet zo zijn dat scholieren de dupe worden van wanbeleid. Zelfstudie-uren horen niet onder de urennorm te vallen.

Mening over aantal ophokuren

Figuur 6: de respondent kon hier zijn mening geven over het aantal ophokuren dat hij moest volgen.

Figuur 7: op het havo was de scholier het meest negatief.

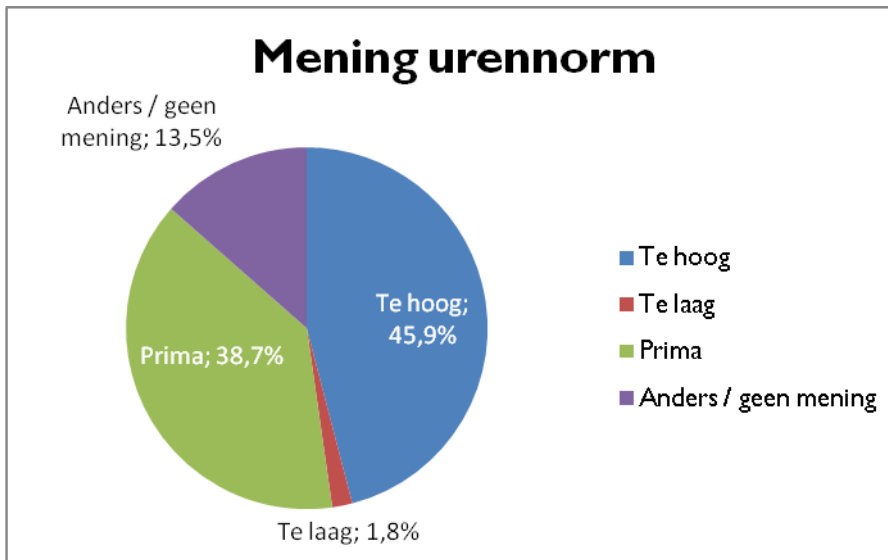
Wat zeggen deze resultaten?

Veel scholieren hebben geen idee of mening. Hierbij zitten mogelijk veel scholieren die geen of nauwelijks ophokuren hebben.

Bijna de helft van de scholieren die een mening of idee over deze vraag heeft, vindt dat er teveel ophokuren worden gegeven. Het is dus daadwerkelijk zo dat scholieren vinden dat dit een probleem is.

Mening over urennorm

Figuur 8: hier is de mening van de respondenten over de huidige, verlaagde urennorm (1000 klokuren; in het examenjaar 960)

Urennorm?

Sinds 2009 nieuwe norm:

Onderbouw én

bovenbouw:

1000 uur

Examenjaar:

700 uur

Onder de urennorm vallen ook excursies, studiekeuze, maatschappelijke stage, en dergelijke.

Wat zeggen deze resultaten?

Bij deze vraag gaven veel meer scholieren hun mening; ze hadden dus een idee waar het over ging. Hiervan geeft het grootste deel aan de huidige urennorm te hoog te vinden.

Ook dit is exemplarisch voor de onvrede van scholieren over dit probleem.

Het LAKS meent niet dat de urennorm nu al nog verder naar beneden moet worden bijgesteld. Wel moeten scholen zo snel mogelijk hun urennorm invullen met kwalitatieve lessen.

Enkele reacties van scholieren die de enquête invulden

Vwo-scholier: *“Mijn school gaat altijd over de norm heen! Met ongeveer 150 uur. En geeft wél ophokuren.”*

Havo-scholier: *“Door een lerarentekort moeten wij maar van die domme uurtjes maken!”*

Vmbo-scholier: *“Ik snap best dat iedereen wil dat je een aantal lessen per jaar maakt, maar dan moeten het wel léssen zijn!”*

Vwo-scholier: *“Waarom hebben we zoveel uren zonder les? Ze willen toch dat we wat leren? Dit demotiveert alleen maar!”*

Mening over aanpak van ophokuren door school

Figuur 9 en 10: De resultaten van de vraag of de school voldoende heeft gedaan om het aantal ophokuren terug te dringen. Vwo'ers zijn hier het minst tevreden over, er is een vrij groot verschil met het totaalresultaat.

Wat zeggen deze resultaten?

Veel scholieren hebben in ieder geval geen duidelijk beeld van hoe de school de ophokuren aanpakt. Van de scholieren die dit wel inziet, is de meerderheid negatief. Wat betreft deze scholieren hebben scholen dus onvoldoende gedaan om de ophokuren te bestrijden. Dit baart zorgen en laat ook zien dat er volgens een groep scholieren onvoldoende vooruitgang is geboekt. Het probleem van ophokuren is dus nog steeds aanwezig.

Of de schuld hiervan ook daadwerkelijk bij de school neergelegd moet worden, is natuurlijk een andere vraag.

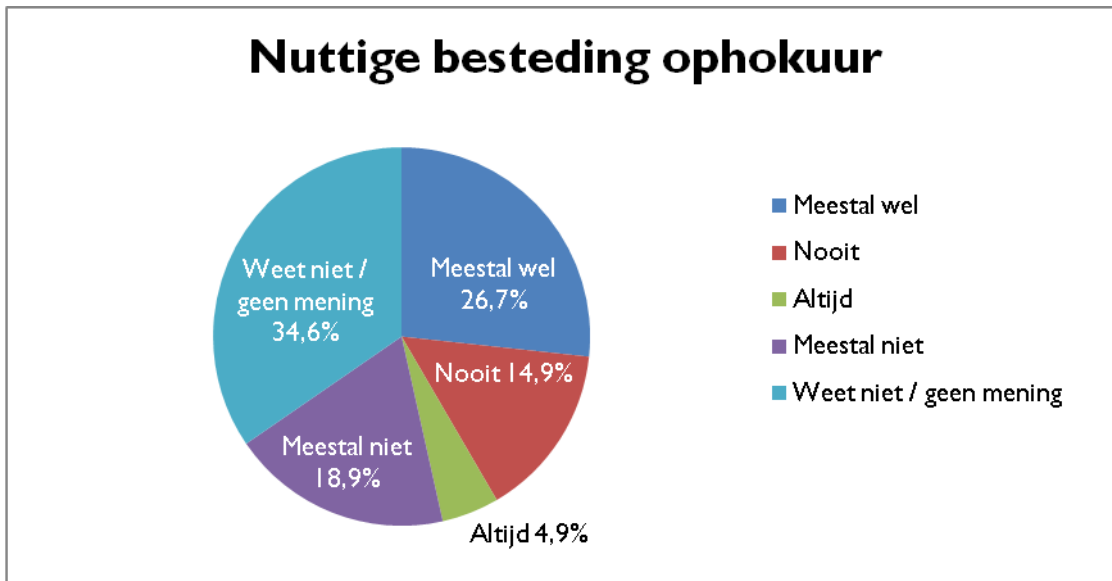
Enkele reacties van scholieren die de enquête invulden

Havo-scholier: *“Elke school moet van lesuren ook echt lesgeef-uren maken. Met een kundige docent en een klaslokaal.”*

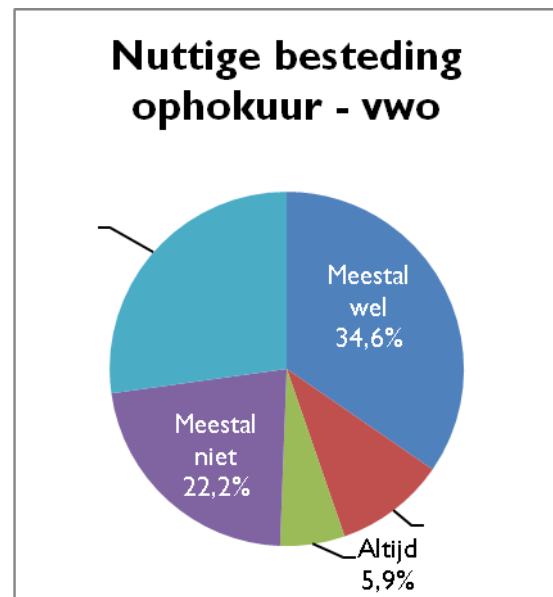
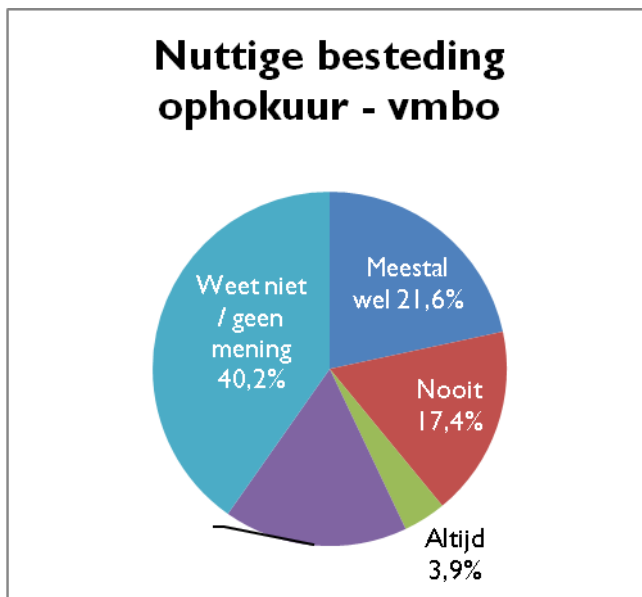
Vmbo-scholier: *“Ophokuren zijn echt triest. Ik snap niet dat scholen niet gewoon les kunnen geven. Die ophokuren moeten opbokken!”*

Havo-scholier: *“Mijn school heeft juist minder ophokuren gegeven. Soms wel, ook bij uitval, maar dan altijd met een leraar waar je vragen aan kan stellen. Super handig, al m'n huiswerk af op school!”*

Hoe worden de ophokuren besteed?

Figuur 11: de resultaten van de vraag of de respondent zijn ophokuur nuttig besteedt. In de onderstaande figuren 12 en 13 zijn de grote verschillen tussen vmbo en vwo zichtbaar.

Wat zeggen deze resultaten?

Ook hier heeft een redelijk deel van de scholieren geen mening.

De scholieren die wel een idee hebben, besteden hun ophokuur in grote meerderheid niet nuttig – naar eigen zeggen! Dit geeft aan dat ophokuren dus geen goede invulling van de urennorm zijn.

Een reactie van een scholier die de enquête invulde

Vwo-scholier: *"Ik wil wel, maar kan niet werken tijdens een zelfstudie-uur. Het is altijd superonrustig en soms is er zelfs geen plek!"*

Wat zeggen schooldirecties?

Voor een duidelijk beeld over het onderwerp is er ook gesproken met een aantal schooldirecties. Hen zijn de vragen voorgelegd hoeveel ophokuren de school gaf, of dit aantal minder is dan een aantal jaren geleden en of de overheid scholen genoeg faciliteert in het invullen van de urennorm. Veel scholen gaven aan minder 'ophokuren' te geven; wel nog uren waarin onder een bepaalde begeleiding zelfstandig wordt gewerkt.

Ook kwam duidelijk naar voren dat scholen unaniem vinden dat de overheid scholen onvoldoende middelen biedt om de urennorm goed in te vullen. Scholen voorspellen grote problemen om de komende jaren wel de urennorm te halen, zeker met kwalitatief hoogstaande lessen.

Dit baart grote zorgen.

Enkele citaten uit de gesprekken met schooldirecties

Bataafs Lyceum, Hengelo: *"Graag zou ik de reguliere lessen uitbreiden, zeker nu de exameneisen verhoogd zijn. Dit kan nu echter alleen ten koste van andere vakken, want er is te weinig geld beschikbaar."*

Eerste Christelijk Lyceum, Haarlem: *"Door de idiote normen hebben wij goede facultatieve uren moeten afschaffen. Dus niet meer extra lessen voor mensen die meer nodig hebben. De norm is er voor iedereen, maar hierdoor is er geen onderwijs op maat. Kwantiteit heeft niets met kwaliteit te maken."*

Wat zeggen scholieren?

Uit een kleine analyse van de opmerkingen van de respondenten, blijkt dat de situatie per school erg verschilt. Sommige scholieren zeggen dat de school écht werk heeft gemaakt om minder ophokuren te geven, en nu waar nodig alleen nog onder goede begeleiding zelfstudie-uren inzet, ook bij lesuitval. Maar veel andere scholieren zeggen ook dat de situatie eigenlijk nog even slecht is als eerder.

Een aantal scholieren meent ook dat niet de ophokuren, maar de tussenuren of zelfs de reguliere lessen het probleem zijn. Geen enkele school lijkt een ophokuur ook zo te noemen. Veel scholieren spreken over 'zelfstudie-uren', 'keuze-werktijd' en andere mooie titulaturen. Wat wel duidelijk wordt is dat de meeste van deze uren gewoon een 'ophokuur' zijn: er is geen of nauwelijks begeleiding.

Conclusie en oplossingen

Dit is duidelijk geworden:

- Scholieren krijgen nog steeds teveel ophokuren. Wel lijken dit er wat minder te zijn geworden. De aanpak verschilt echter erg tussen scholen.
- Veel scholen geven 'zelfstudie-uren', maar begeleiden die vaak nog niet. Dit zijn feitelijk ophokuren.
- Vooral havisten hebben last van ophokuren, en vmbo'ers het minst.
- Scholen profiteren van de vrijheid om zonder les te geven de urennorm te vullen.
- Een aantal scholen geeft aan dat de urennorm niet goed gehaald kan worden, door de achterblijvende overheidsinvesteringen.
- Scholieren vinden de urennorm vaak te hoog.
- Scholieren hebben naast ophokuren ook veel last van tussenuren en uitval van lessen.

Dit moet er gebeuren om ophokuren te voorkomen:

- Ophokuren moeten helemaal verdwijnen uit het schoolbeeld. Het is niet alleen zonde van de onderwijstijd waar een scholier recht op heeft, maar het is ook funest voor de motivatie van een scholier.
- Meer toezicht op de invulling van de les, in plaats van op de urennorm zelf. Dit moet landelijk beter geregeld worden en door de Inspectie beter worden nageleefd.
- Duidelijkere definitie van 'les'. Wat valt wel en wat valt niet onder de urennorm? Zo worden scholen gedwongen écht les te geven en kunnen ze daarop beter worden afgerekend.
- Daadwerkelijke inspraak op schoolniveau over de invulling van de les. Nog te weinig scholen betrekken daar de leraren, ouders en leerlingen zelf bij. Dit wetsvoorstel (het gaat hier om de 'horizontale dialoog invulling onderwijstijd') moet beter worden geïmplementeerd. De voornemens van de minister hierbij zijn niet genoeg.

Vragenlijst

1. **Zit je nu op de middelbare school in Nederland?**
 - a. Ja
 - b. Nee → *uitsluiting toegang vragenlijst*

2. **Welk niveau volg je?**
 - a. Vmbo
 - b. Havo
 - c. Vwo
 - d. Overig (*bijvoorbeeld praktijkonderwijs*)

3. **In welk leerjaar zit je?**
(1-6)

4. **In welke provincie staat je school?**
(12 provincies)

5. **Hoeveel ophokuren heb je per week?**
(0-10 per week. *Definitie ophokuur gegeven*)

6. **In welk leerjaar had je de meeste ophokuren?**
(1-6)

7. **Hoeveel ophokuren had je toen per week?**
(0-10 per week. *Definitie ophokuur gegeven*)

8. **Wat vind je van het aantal ophokuren dat je moet volgen?**
 - a. Ik vind het aantal ophokuren geen probleem
 - b. Ik moet nu teveel ophokuren volgen
 - c. Anders / geen mening

9. **Besteed je een ophokuur aan schoolzaken, zoals huiswerk of leren?**
 - a. Meestal wel
 - b. Meestal niet
 - c. Altijd
 - d. Nooit
 - e. Anders / geen mening

10. **Wat vind je van de huidige urennorm? (*uitleg urennorm gegeven*)**
 - a. Te hoog
 - b. Prima
 - c. Te laag
 - d. Anders / geen mening

11. **Heeft je school de afgelopen jaren genoeg gedaan om minder ophokuren te geven?**
 - a. Ja
 - b. Nee
 - c. Ander / geen mening